

INTERVJU mr. Ahmet ALIBAŠIĆ

Nepravедно je suditi o Fatihu po današnjim standardima međunarodne pravde

To je suština nesporazuma između nekih naših intelektualaca ovih dana. Ako bismo tako sudili velikanima svjetske historije Aleksandar Makedonski i Napoleon bi bili najveći zlotvori svjetske povijesti; Platona i Aristotela bi trebalo zabraniti kao rasističke mislioce, a utemeljitelje američke civilizacije kao robovlasnike koji su iz Afrike prebacili milione ljudi u lancima itd, smatra mr. Alibašić, direktor Centra za napredne studije-Sarajevo

Ahmet Alibašić (Kalesija, 1971.) predaje nekoliko predmeta vezanih za historiju islamske kulture i civilizacije na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu. Magistrirao je u Kuala Lumpuru islamsku civilizaciju, a u Maleziji je završio i dodiplomske studije islamskih i političkih nauka. Bio je angažovan i na drugim univerzitetima u BiH. Govori engleski i arapski, pa je iza njega i zapažen prevodilački rad. Direktor je Centra za napredne studije (CNS) u Sarajevu i jedan od urednika zanimljivog godišnjaka o muslimanima u Evropi, "Yearbook of Muslims in Europe", čiji su izdavači tri evropska univerziteta i CNS. Prvi broj godišnjaka nedavno se pojavio u izdanju holandskog Brill-a. No, nakon tek završene međunarodne konferencije koja se bavila osmanskim naslijeđem, a CNS je bio jedan od organizatora, bilo je nekako normalno krenuti o toj problematici.

? Koliko su rasprave o ovom naslijeđu prisutne tamo gdje bi se to, slijedom logike, moglo očekivati, na Balkanu, a koliko u Zapadnoj Evropi? Da li je značaj osmanskog naslijeđa više prepoznat tamo gdje, objektivno gledano, ima manje njegovih tragova nego na prostorima bivše osmanske imperije... Tragovi, naravno, postoje svugdje.

- U pravu ste, osmanskim naslijeđem u pozitivnom smislu više se bave drugi nego mi. Činjenica da je to naslijeđe ovdje važnije nas, izgleda, čini ostrašćenijima ali ne i prilježnijima u našem pristupu tom naslijeđu. Na drugim mjestima to se naslijeđe planski izučava, a u nas se sistematski uništava. Srušene su ili spaljene mnoge biblioteke, instituti, mostovi, džamije... Mijenjaju se toponimi koji upućuju na osmansku prošlost. Uostalom, i agresija na BiH je dobrim dijelom bila i rat protiv historije uopće i ovog naslijeđa posebno.

Rezerve spram predosmanskih korijena

? Vi ste na nedavnoj međunarodnoj konferenciji rekli da je dilema oko tog naslijeđa, kada su muslimani u pitanju,

vezana prije svega za to kako obilježiti događaje iz te prošlosti koji često znače gubitak nezavisnosti domovine, i početak novog vjerskog identiteta koji je srcu drag? Jeste li pritom mislili samo na muslimane u BiH? A, niste zaboravili ni negativna osjećanja nemuslimana spram tog naslijeđa, s kojima oni odrastaju?

- Mislio sam na sve muslimane Balkana. Na konferenciji smo čuli i lične ispovijesti jednog bugarskog i jednog crnogorskog muslimana kako su kao mladi ljudi mrzili, a danas itekako cijene osmansku kulturu. S druge strane, mnogi Bošnjaci još imaju rezerve spram svojih predosmanskih korijena. Kulin Ban, kralj Tvrtko i kraljica Katarina nisu prisutni u našoj konceptualizaciji bošnjaštva koliko, na primjer, Mehmed Fatih, Gazi Husrevbeg i rahmetli Alija Izetbegović. A vjerujem da bi trebalo da budu. Vidite, svaka genealogija Poslanika Muhammeda navodi njegove pretke koji sigurno nisu bili muslimani u konvencionalnom značenju riječi. I uvijek se kaže da je on iz najbolje loze! Muhammed se nije prestao nazivati Kurejšijom postavši poslanik. On je na neki način ugradio predislamske

Damir ČUMUROVIĆ

korijene u svoj novi identitet. Mislim da treba naći načina da intelektualno osnažimo taj kontinuitet bošnjačkog identiteta, koji u stvarnosti sigurno postoji. Prof. Karčić govori da su elementi predislamske bošnjačke kulture važan dio naše islamske tradicije. Eventualno odricanje od predosmanske Bosne danas je bošnjački autogol.

Uopće, osmansko naslijeđe je potencijalno vrlo osjetljiva tema. Mi u Centru za napredne studije smo je odlučili tretirati uprkos riziku da taj potez bude svakoja-ko tumačen. Smatrali smo da je govor o zajedničkoj prošlosti i izmirenje s njom dobra vježba i uvod u dogovore o zajedničkoj budućnosti i u opće pomirenje. Jedini je ispravan način tretiranja ovog za mnoge kontroverznog naslijeđa biti krajnje iskren. Zato sam spomenuo i dileme nemuslimana i njihove strahove i interese u svemu ovome. Jer, kad govorimo o osmanskom naslijeđu, mi govorimo i o muslimanskim i o nemuslimanskim identitetima. Osmansko naslijeđe je važan se-

VIŠE SLOBODE

Danas u jugoistočnoj Evropi izvan Turske živi oko devet miliona autohtonih muslimana. U Grčkoj bi moglo biti i oko pola miliona muslimanskih imigranata koji dolaze izvan okruženja. Sveukupno, situacija za muslimane u regionu je mnogo povoljnija danas nego prije deceniju ili dvije. Mnoge stege su popustile, više je slobode

gment i nemuslimanskih nacionalnih identiteta.

? Ne govori li u prilog kontroverznosti i vrlo odomaćen izraz "turci" za sve muslimane, ali i izraz "potomci Fatihovi", koji se sve češće koristi?

- To je refleksija dijametralno suprotnog odnosa prema ovom naslijeđu u nas. Svakako, ni jedan ni drugi stereotip ne stoji. Od dr. Ferida Muhića smo čuli da Bosna i Hercegovina ima jednu od najstabilnijih demografskih struktura u regionu. Dakle, nismo ni Turci ni Fatihovi potomci u tom smislu.

Smisla za borbu ima

? Kako se boriti protiv glorifikacije, i protiv pojednostavljanja? Sve pjesme koje su na ratnoj Grbavici pjevane pod mojim prozorima, uz gusle, govorile su o Turcima, otkinutim glavama, osvete, a i protjerani smo tako da su nam rekli, bukvalno, svi Turci na drugu stranu?

- Smisla za borbu ima jer ova-ko ne može ako želimo živjeti zajedno. Za nas ta borba nema alternativu kao ni suživot. Šanse također ima jer mnogi shvataju da je logički zaključak tih stereotipa genocid ili etničko čišćenje. Vijeće Evrope vodi veliki projekat o predstavljanju drugoga u udžbenicima. I vjerovatno su školski udžbenici mjesto odakle treba početi. Potom dolaze popularna kultura i umjetnost, film... Ne možete sijati nepovjerenje, strah i predrasude i nadati se dobru, toleranciji i mirnom suživotu.

? No, šta je Vaš istorijski, a šta politički komentar onog "potomci Fatihovi"?

- Ta fraza je prihvatljiva samo u metaforičkom i duhovnom smislu ako Fatiha uzmemo kao donosioca islama. Odbijam etničke i os-

vajačke konotacije toga. Da, islam je ovdje došao uglavnom s osmanskim trupama. One ga nisu nametale ali jesu mu otvorile put. Ja bih bio najsretniji da je islam ovdje došao kao u JI Aziju, no, historija se ne može mijenjati. Osvajanja su tada bila normalna stvar u međunarodnim odnosima. Svi su osvajali samo su neki bili manje okrutni osvajači a drugi više. Na osnovu osmanskih popisa stanovništva i drugih izvora i dokaza pouzdano znamo da prelazak na islam nije bio prisilan. Da jeste svi bi na Balkanu danas bili muslimani. I sigurno je da život nije bio nepodnošljiv za nemuslimane jer da jeste ne bi Bosna bila etnički i vjerski pluralističnija na kraju osmanske vladavine nego je to bila ijedna evropska zemlja tada ili Bosna danas.

Nepravedno je suditi o Fatihu po današnjim standardima međunarodne pravde. To je suština nesporazuma između nekih naših intelektualaca ovih dana. Ako bismo tako sudili velikanima svjetske historije Aleksandar Makedonski i Napoleon bi bili najgori zlotvori svjetske povijesti. Platona i Aristotela bi trebalo zabraniti kao rasističke mislioce, utemeljitelje američke civilizacije kao robovlasnike koji su iz Afrike prebacili milione ljudi u lancima itd.

Grb općine Kalesija

? Zar nije islam stigao prije Osmanlija, u Sarajevo, recimo, s mevlvijama?

- Jeste, ali današnji muslimani nemaju kontinuitet sa tim ranim bosanskim muslimanima. Vjeruje se, na primjer, da je islam u sjevernoj Bosni bio prisutan u 12. stoljeću kada je u Mađarskoj, koja je tada vladala ovom dijelom Bosne, živjela značajna muslimanska sekta halisija ili kalisija.

Njih u svojoj historiji u godini 1151. spominje andaluski historičar Ebu Hamid el-Garnati i zato na grbu općine Kalesija imate tu godinu.

? Kako koristiti terminologiju a odoljeti i kognitivnom i intelektualnom i emotivnom izazovu?

- Hvala vam za ovo pitanje. Na konferenciji smo imali česte intervencije u tom smislu. Terminologija je odveć važna da bi se preko nje olahko prelazilo. Ona samo otkriva stereotipe i probleme na dubljem nivou. Naš je rječnik pun „turaka“, „vlaha“ i „danka u krvi“... To bi trebalo postati neprihvatljivi termini u našoj zajednici.

? Ali, izazovi su razni. Recimo, Urjan dede, kako ga posmatrati, kao zavojevača ili kao jednog od hrabrih Fatihovih ljudi, kasnije proglašenog, u narodu, evlijom?

- Dobar primjer. Da pojednostavimo, dovoditi Urjan dede naslijeđe retroaktivno u pitanje je besmisleno. Gledajte, mi ne možemo da ispravimo greške iz bliske prošlosti, one što se desila ljudima koji su još živi, i što u principu ima smisla. Najviše instance međunarodne pravde odbijaju da izvrše restituciju i vrate stvari u stanje prije genocida i etničkog čišćenja na tlu BiH a to se dogodilo nedavno. Dakle, daleka prošlost se ne da mijenjati. S druge strane, podjednako bi bilo neprihvatljivo danas zagovarati Fatihove metode u Bosni. Zaista ne znam da neko od Bošnjaka to čini. Ako čini, ja sam protiv.

Kako proći test nepristrasnosti

? Odolijeva li naša historiografija ovim izazovima? Ima li primjera različitih istina o historiji osmanskog carstva, ko-

BALANS

Ja razumijem da Republika Turska podržava multietničku, multireligijsku i pluralističku BiH. I zato njeno prisustvo shvatam kao ohrabrenje i dobrodošao balans nekim drugim uticajima u Bosni ovih dana. Turska, kako bi rekao Davutoglu, ima historijsku dubinu na ovim prostorima, ona ih dobro poznaje i vjerujem da će dati konstruktivan doprinos razvoju situacije. Balans snaga je zdrav za Balkan

je se mogu naći u udžbenicima na Balkanu?

- Nažalost historiografija, mislim na cijelu u BiH, još nije prošla test nepristrasnosti. S obzirom na to da sam detaljno iščitao šta naši školski udžbenici pišu o Osmanlijama mogu reći da su oni na bosanskom jeziku uglavnom uradili dobar posao mada ponegdje ima nepotrebne glorifikacije, u tragovima je ima. Hrvatski udžbenici mnogo ne tretiraju osmanski period a kad to čine ima pomiješanih učinaka jer su dijelovi udžbenika očito preuzimani iz Hrvatske ili iz ranijih udžbenika. Ti dijelovi su pristrani, a drugi su dodavani i oni su vrlo korektno napisani. Ono, međutim, što udžbenici na srpskom jeziku pišu je jednostavno neprihvatljivo. Slika Osmanlija u njima je gora nego u hronikama iz franjevačkih i pravoslavničkih manastira 16. ili 18. stoljeća. Tamo se još potencira nabijanje na kolac, donose se kolor ilustracije s nekim strašnim scenama, koje u svijesti mladih moraju proizvesti traumu spram muslimana. U tim udžbenicima jednostavno nema pozitivnog muslimanskog lika. Onda se čovjek pita otkud tolike pravoslavne crkve iz osmanskog perioda po BiH? Jako ih je malo iz predosmanskog perioda. Znam da njihova gradnja nije išla bez problema ali pogledajte kako danas teško ide gradnja džamija po Evropi. U Grčkoj koja je članica EU za svaku munarvu višu od 7,5 metara treba vam dozvola ministra i ona nikako ne može biti viša od 16 m! To je EU na početku 21. stoljeća.

? U posljednje vrijeme se sve učestalije napada osmansko naslijeđe, iako, objektivno gledano, gotovo sve što, recimo, danas jeste graditeljski dragulj u Sarajevu, potiče upravo iz tog perioda? Da li je to zamjena napada na nešto treće?

- I dragulje treba znati cijeniti. I taj se ukus kultivira. S njim se ne rađa. Neki ljudi su jednostavno uvjereni da od Osmanlija nije moglo doći nikakvo dobro i oni ni sebi ni drugima ne žele priznati da to može biti. Pazite, nas su učili, i danas često uče, da su nas Osmanlije odojile od Evrope. A zapravo, mi nikad nismo ni bili u toj Evropi od koje su nas,

eto, Osmanlije navodno odvojile. Naprotiv, kako reče ministar Davutoglu, od stare Grčke pa do Osmanlija, Balkan je bio periferija. Tek sa Osmanlijama mi se vraćamo u centar zbivanja. Kolega Dino Mujadžević je to u svome radu na konferenciji sjajno poentirao konstatirajući da je do prve polovine 19. st. Sarajevo bilo najveći urbani centar na prostorima bivše Jugoslavije, te da je Bosna imala najveći broj urbanih centara na tom prostoru. Uz sve ovo ne treba zaboraviti ni zlonamjernu politizaciju i manipulaciju osjećanjima ljudi kad su Osmanlije u pitanju. Podsjetiću nas sve da je sunovrat SFRJ počeo manipulacijom uspomena na bitku na Kosovu! To se na kraju Miloševiću omlatilo o glavu. Nadam se da smo naučili lekciju.

? Ima li takvog negiranja osmanskog naslijeđa i drugdje? Koliko?

- Samo veliki pojedinci i veliki narodi uspijevaju integritirati svoju prošlost u svoj identitet a u korist svoga dobra. Daleka prošlost je daleka prošlost. Španci su uradili muslimanima i islamu što su uradili, ali danas je Granada jedna od najposjećenijih svjetovnih destinacija na svijetu. To se tako radi. Vama se neki vaš dio tijela možda ne čini savršenim, ali jakе ličnosti ne pate zbog toga, ne mrcvare svoje tijelo već se njime ponose. Tako bismo se i mi trebali odnositi prema svojoj prošlosti i naslijeđu, kao nečem što je naše i čega se ne možemo odricati.

Dva društva u jednoj zemlji

? Gdje je, na Balkanu, prema Vašim saznanjima, najrealniji odnos prema tom naslijeđu, a gdje je to naslijeđe zatrto? Može li ono to biti?

- Nažalost, balkanske su se zemlje utrkivale u uništavanju osmanske baštine. Radi ilustracije, Beograd je krajem 17. stoljeća imao najmanje 73 džamije a vjerovatno i više. Otprilike koliko i sadašnje Sarajevo. Danas ima samo jednu. Svakako, Turska prednjači u izučavanju tog naslijeđa i pruža podršku da se ono izučava diljem Balkana. Ove godine Turski državni arhiv je štampao odličnu publikaciju Bosna i Hercegovina u osmanskim dokumentima. To je samo kap iz mora od 100 miliona dokumenata i 365 hiljada deftera koji se odnose na četrdesetak zemalja osmanskoga svijeta. Dakle, to je samo materijalno naslijeđe jedne države koja je trajala oko 600 godina. Uz to imate duhovno, političko, i svako drugo naslijeđe. Sveukupno gledano, situacija je danas pozitivnija nego prije 20-30 godina, ali mnogo posla tek predstoji.

? Kako tumačite radikalne stavove u samoj Turskoj u vezi sa obilježavanjem šest stotina godina tog carstva, i, uopće, u odnosu na osmansku baštinu? Da li se kemalistički odnos prema njemu mijenja, i u kojem smislu?

- Notorni Samuel Huntington je Tursku navodio kao primjer podijeljenog, podvojenog društva i ona to nažalost jeste. U Turskoj, zapravo, postoje dva društva u jednoj zemlji. Ta se dva društva po-

PROŠLOST I BUDUĆNOST

Osmansko naslijeđe je potencijalno vrlo osjetljiva tema. Mi u Centru za napredne studije smo je odlučili tretirati uprkos riziku da taj potez bude svakojako tumačen. Smatrali smo da je govor o zajedničkoj prošlosti i izmirenje s njom dobra vježba i uvod u dogovore o zajedničkoj budućnosti i u opće pomirenje

najviše razlikuju po svom odnosu prema islamu i osmanskom naslijeđu. Oni govore istim jezikom, ali se zapravo suštinski uopće ne razumiju. Posljednjih godina ima naznaka da se taj jaz smanjuje i nadati se da će taj pozitivni trend biti nastavljen.

? Ipak, do tada, kako da se zagovornici ljudskih prava po Z. Evropi bore za to da žene mogu nositi mahrame u školama ako to ne mogu u Turskoj? Ne recite samo da ovo nema veze sa našom temom!

- To je jedan od paradoksa našega svijeta. To je nehumano jer mnogim djevojkama i ženama praktično uskraćuje prava koja su im formalno zagarantirana. Objašnjenje koje se nudi je potpuno logički neutemeljeno, ali nažalost Evropski sud za ljudska prava u Strazburu je prihvatio argumentaciju turskih sudova da nošenje hidžaba, a ne njegova zabrana, krši ljudska prava žene. Smiješno objašnjenje koje može samo da zabrine sve one koji se uzdaju u taj sud. Konačno, paradoks je da predsjednik Obama brani to pravo u SAD dok žena turskog predsjednika mora da se dovija kako da

se pojavi obučena u javnosti u jednoj Turskoj. No, to je naš svijet.

? Zna li koliko je djevojaka iz Turske došlo samo zbog mahrama u Bosnu?

- Ne znam tačno, ali sigurno je riječ o značajnom broju. Nekima sam i predavao. Bilo mi je žao viđajući ih tužne kad, recimo, bez porodice ovdje dočekuju bajrame samo zato što nisu htjeli kompromitovati svoju vjeru. Mene ipak divi njihova ljubav prema njihovoj domovini i vjerujem da će ta ljubav nadjačati nesposobnost nekih slojeva u Turskoj da prihvate drugog i drugačije, jer to je znak unutarnjeg siromaštva tih ljudi i njihove nesigurnosti.

Davutoglu, strateg, humanista, kosmopolita

? Ministar spoljnih poslova Turske Ahmet Davutoglu nekidan je u Sarajevu bio jasan: ko dirne u Bosnu, dirnuo je u Tursku. Kako to shvatiti?

- To sigurno nije samo verbalna podrška. Ministar Davutoglu je naš stari prijatelj, izvanredan poznavalac Bosne, veliki strateg, humanista i kosmopolita. On bolje zna bosanske gradove nego mno-

gi Bosanci. Dobar dio njih je obišao, kao običan putnik, o svom trošku, jednako kao i mnoge gradove Balkana. Lično ga poznajem više od petnaest godina i vjerujem da je malo ljudi na svjetskoj političkoj sceni koji su poput njega objedinili znanje, dobru volju i energiju. Kreator je turske vanjske politike već godinama i on stoji iza krilaticе „nula problema sa susjedima” koja usmjerava sadašnju tursku međunarodnu politiku. No, na početku je ministarske karijere i vidjećemo kako će se snaći u toj ulozi. Kao akademik, mislim da je ponudio najbolju kritiku i alternativu Huntingtonovoj tezi o sukobu civilizacija argumentirajući tvrdnju da je prije riječ o sukobu interesa.

? No, takva, eksplicitna izjava, u ovim, "butmirskim danima", mogla je na razne načine zazvučati?

- Ja razumijem da Republika Turska podržava multietničku, multireligijsku i pluralističku BiH. I zato njeno prisustvo shvatam kao ohrabrenje i dobrodošao balans nekim drugim uticajima u Bosni ovih dana. Turska, kako bi rekao Davutoglu, ima historijsku

dubinu na ovim prostorima, ona ih dobro poznaje i vjerujem da će dati konstruktivan doprinos razvoju situacije. Balans snaga je zdrav za Balkan. Svakako, Turska nije svjetska sila i bez obzira na svu dobru volju uvijek treba imati na umu da su želje jedno a mogućnosti drugo. To je uostalom rekao i ministar.

? Davutoglu je govorio i o drugim prostorima na kojima je upravo osmanlijska vladavina omogućila multietnički život, i na neki način je objavio vraćanje Turske na te prostore, simbolično.

- Povratka nazad u historiju nema, ali vjerujem da Turska danas ima što kazati drugima bez obzira na to šta ko mislio. Podsjetiću da su mnogi, pa i Bernard Lewis i Elie Kedouri, mišljenja da je nemuslimanskim manjinama na prostoru nekadašnje Osmanske države bilo bolje pod Osmanlijama nego pod kasnijim nacionalnim državama. Nad tim se stavom vrijedi zamisliti.

Mnoge stege popuštaju

? Prije skoro dvije decenije je bilo istraživanje o muslimanskim zajednicama u Istočnoj Evropi? Da li su Vam poznati sadašnji pokazatelji? Rastu li te zajednice, ili se smanjuju?

- Nerado govorim o brojkama jer se njima često manipuliralo u prošlosti da bi se strašilo nemuslimane muslimanima. Danas u jugoistočnoj Evropi izvan Turske živi oko devet miliona autohtonih muslimana. U Grčkoj bi moglo biti i oko pola miliona muslimanskih imigranata koji dolaze izvan okruženja. Sveukupno, situacija za muslimane u regionu je mnogo povoljnija danas nego prije deceniju ili dvije. Mnoge stege su popustile, više je slobode. Čitaoce bih uputio na godišnjak Yearbook of Muslims in Europe, koji se ovih dana po prvi put pojavio u izdanju Brilla iz Leidena, a u čijoj su izradi učestvovali univerziteti u Kopenhagenu, Strazburu, Luvenu i naš Centar za napredne studije.

? Ova priča je duboko prožeta politikom. Na koji način se može politika razgnuti od historije, da li je to uopće moguće, šta bi ostalo, da li bi išta ostalo?

-Darnuli ste nerv! Često ljudi misle da su ekstremisti koristili i koriste vjeru da nas zavade. Ja sam, pak, uvjerenja da je historija bila i jeste mnogo podatnija za tu svrhu. I dan danas mislim da se lakše možemo dogovoriti kako popraviti udžbenike vjeronauke nego li udžbenike historije koji su puni politike, a znamo kakvih sve politike imamo. Taj razvod historije i politike je nužan makar u udžbenicima ako to nije moguće u sveukupnoj historiografiji. Način na koji su predstavljeni drugi u našim udžbenicima je neprihvatljiv, nije u skladu s uputama OSCE-a i Vijeća Evrope i vrlo je opasan za pluralističko društvo. Mora se u udžbenicima pojavljivati i pozitivni likovi iz svih naroda i vjerskih zajednica, a ne vršiti selekcija po političkoj podobnosti, mora se svaki građanin Bosne i Hercegovine moći prepoznati u udžbeniku iz koga uči.

Edina Kamenica